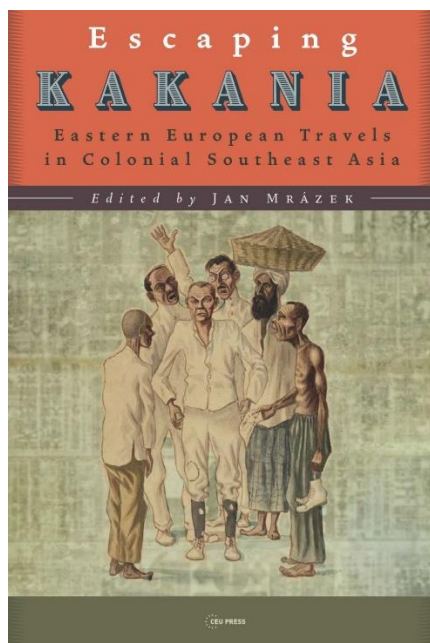

<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2025/33/1/119-122>

Menekülés Kakániából

Jan Mrázek (szerk.): *Escaping Kakania: Eastern European Travels in Colonial Southeast Asia*. Budapest – Vienna - New York, CEU Press, 2024.

A Szingapúri Nemzeti Egyetem (National University of Singapore) oktatója, Jan Mrázek egy olyan angol nyelvű kötet szerkesztője, mely nem mindennapi szemszögből elemzi az európai nagyhatalmak gyarmatosító

politikáját Délkelet-Ázsiában. Olyan utazók írásait veszi szemügyre, akik eredetileg az Osztrák-Magyar Monarchia területéről származnak. A cím is erre a területre utal. A „Kakania” vagy eredetileg németül „Kakalien” kifejezést Robert Musil (1880-1942) osztrák író *Der Mann ohne Eigenschaften* (*A tulajdonságok nélküli ember*) című 1930-ban megjelent műve tette ismertté, jóval a Monarchia összeomlása után. A szó a Császári és Királyi, vagyis „Kaiserlich und Königlich,” röviden „K. u. K.” vagy „K. K.” rövidítésből származik, mely a Monarchia ironikus és humoros megnevezése volt. Jan Mrázek tehát olyan utazókról szóló írásokat kötött egy csokorba, akik egykor a Monarchia állampolgárai voltak, vagy a Monarchia területéről származtak, és onnan kalandvágyból vagy szükségből a világ másik felén próbáltak szerencsét a 18-20. században. A szerkesztő számára nem a Monarchia tényleges időszaka

(1867-1918) volt a fontos, hanem inkább a területén élő különböző nemzetek közép-európai háttérét tartotta szem előtt. Csehek, lengyelek, magyarok és szerbek tapasztalatait, egyedi látásmódját és gyakran erős kritikáját tárja a kötet az olvasó elé. A könyv egyedi koncepciójával több szempontból is ismeretlen vizekre evez. Nemcsak a közép-európai nézőpont bemutatása újszerű az ázsiai gyarmatokon, hanem a tárgyalt szerzők és a gyarmati kontextus is. Olyan írókról, olyan személyekről esik szó a könyvben, akik az olvasó számára többnyire teljesen ismeretlenek.

A tanulmányok között elsősorban a lengyel, cseh és szerb utazókról szóló írások dominálnak. Dariusz Kołodziejczyk tanulmányában (*The Dutch East Indies in the Eyes of a Pole*) a lengyel Teodor Anzelm Dzwonkowski memoárjáról értekezik, mely a holland tengerésznél eltöltött éveit foglalja össze 1788 és 1793 között. Jan Mrázek egy holland szolgálatban állt cseh katonaoorvos, Pavel Durdík (1843–1903) levelei alapján rekonstruálta annak élményeit Szumátra szigetén (*Czech Army Doctor in Sumatra*). Nada Savković Szingapúr első reprezentációjáról ír a szerb irodalomban, és a szerb író, utazó Milan Jovanović Morski (1834–1896) munkásságát mutatja be (*The First Impressions of Singapore*). Grzegorz Moroz a Lembergben született lengyel impresszionista festő, Julian Fałat (1853–1929) ázsiai útját és műveit tárja az olvasó elé (*Julian Fałat in Southeast*

Asia). Rafal Pankowski tanulmánya a világhírű lengyel származású angol író, Joseph Conrad és Bronisław Piłsudski lengyel etnográfus kapcsolatáról szól (*Colonialism, Freedom Fighters and Polish Ambiguity: How Joseph Conrad Korzeniowski and Bronisław Piłsudski [Almost] Met in Singapore*). Iveta Nakládalová a cseh utazóról, Enrique Stanko Vrázról és annak ázsiai útjáról értekezik (*The Fate of the Birds of Paradise*). Tomasz Ewertowski 1869 és 1914 közötti lengyel és szerb útleírásokat hasonlított össze tanulmányában (*Ethnic Comparisons in Travelogues about Southeast Asia by Poles and Serbs of Austro-Hungarian Background, 1869–1914*). Marianna Lis a lengyel botanikus Marian Raciborski jávai útjáról ír (*The Polish Botanist Marian Raciborski and his 1901 Wayang Kulit Performance*). Marta Grzechnik a lengyel Tengerészeti és Gyarmati Liga Ázsia-leírásairól értekezik (*Indochina's Deadly Sun: The Polish Maritime and Colonial League's Depictions of Southeast Asia*). Jan Beránek csehszlovákokról ír Szingapúrban és Malajziában a 2. világháború előtt és alatt (*Czechoslovaks in Singapore and Malaya before and during World War II*). Michał Lubina tanulmányában Gustaw Herling-Grudziński burmai útnaplóját mutatja be (*Colonialism Meets Empathy and Insightfulness*). Nemanja Radonjić jugoszláv Ázsia-utazókról értekezik a gyarmatbirodalmak alkonyán (*Double Vision*).

A magyar olvasó számára két tanulmány különösen érdekes lehet. A

magyar néprajzkutató, Brittig Vera, a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum munkatársa Zboray Ilona jávai útjáról ír tanulmányában (*Islands of Paradise? Java and Bali through a Woman's Eyes: The Journey of Ilona Zboray*). Zboray Ilona bátyját, Zboray Ernőt (1901-1959) látogatta meg 1938-ban, aki ekkor már több, mint tizenöt éve Jáván élt és dolgozott. Zboray Ernő a Trianon utáni Magyarország tipikus emigránsa volt, aki nem látott perspektívát csonka hazájában, és a tengerentúlon kereste a boldogulást (Brittig 2017a, 2017b, Pusztai, Termorshuizen 2001). Jávai ültetvényeken dolgozott, és közben számos elbeszélést, útleírást és egy regényt (*Trópusi nap alatt*) is írt második hazájáról, valamint jelentős wayang-báb kollekciót gyűjtött össze (Brittig 2013). Húga, Ilona Jáván ismerkedett meg egy holland ügyvéddel, és csakhamar összeházasodtak, később Hollandiában telepedtek le. Zboray Ilona 1956-ban aktívan segítette a Hollandiába érkező magyar menekülteket, és mesekönyvszerzőként is ismert volt. Zboray Ernő Indonézia függetlenné válását követően, ameddig lehetett, Jáván maradt, de végül feleségével és gyermekeivel 1957-ben Hollandiában telepedett le, azonban itt már csak két évet élt. Wayanggyűjteményét a budapesti Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum őrzi.

Pusztai Gábor, a Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszékének docense Székely László (1892-1946) magyar író, műfordító, festő, karikatúristáról írt tanulmányában (*The*

Identity of the Strange: The (Post)colonial Perspective in the Texts and Pictures of László Székely). Külön érdekesség, hogy Székely Lászlónak debreceni kötődése is van, hiszen középiskolai tanulmányait 1902 és 1906 között Debrecenben végezte, a Római Katolikus Főgimnáziumban. Székely 1914-ben határozott úgy, hogy unokatestvérével, Radnai Istvánnal közösen Szumátrára mennek, hogy ott ültetvényesként gazdagodjanak meg. A két fiatalember 1914 májusában érkezett Medanba, Szumátra keleti partjára. Radnai öt hét után visszament Magyarországra, mivel nem talált munkát, nem bírta a klímát, és a honvágy is gyötörte. Közben kitört a világháború, és hazaérkezve Radnait azonnal behívták katonának. Székely Szumátrán maradt, mivel arra már nem volt elég pénzük, hogy ő is hazautazzon. Egy ültetvényen talált állást, mint munkafelügyelő és tizenhat éven keresztül dolgozott a holland gyarmaton (Pusztai 1995, Pusztai, Praamstra 1997). Ültetvényes munkája mellett festőként és grafikusként több kiállításon is részt vett, ahol karikatúraszerű képeivel nagy sikert aratott. Később egy hetilap, a *Sumatra* állandó munkatársa volt, ahol rendszeresen jelentek meg rajzai, karikatúrái (Pusztai 2007, 80; Pusztai 2012, 2015a, 2015b). Az *Escaping Kakania* kötet borítóján látható akvarell is Székely László munkája. 1930-ban tért haza Magyarországra családjával, és írni kezdett (Pusztai, Termorshuizen 2007). *Óserdőtől az ültetvényekig* (1933)

és *Rimbu* (1942) című regénye mellett számos elbeszélést is írt. Műveit hat nyelvre fordították le (Pusztai 2017, 2018).

A kötet külön érdekessége, hogy minden tanulmány után egy rövidebb primer szöveget talál az olvasó, mely a tanulmány témájához kapcsolódik: naplórészletet, levelet, úti-beszámolót, elbeszélést stb. A könyv online is megtalálható, és pdf formátumban ingyenesen letölthető.

Irodalomjegyzék

Brittig Vera (2013). „Zboray Ernő hagyatéka a Hopp Ferenc Múzeumban”. In: Brittig Vera, Gaál József, Kelényi Béla (szerk.) *Hagyomány és átváltozás: jávai wayang bábok és Gaál József kortárs alkotásai*. Budapest: Iparművészeti Múzeum, 13-19.

Brittig Vera (2017). „Memories from Java: Ernő Zboray's Collection at the Ferenc Hopp Museum of Asiatic Arts”. *Acta Neerlandica*, 14/2017, 223-238.

Brittig Vera (2017). „Emlékek Jáváról: Zboray Ernő gyűjteménye a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumban”. In: Bárány, Attila Pál; Fazakas, Gergely; Pusztai, Gábor; Takács, Miklós (szerk.) *Németalföld emlékei Magyarországon – magyar-holland kapcsolatok*. Debrecen: DU Press, 166-176.

Pusztai Gábor (1995). „De onbekende László Székely”. *Indische Letteren*, 10/4, 194-206.

Pusztai Gábor; Praamstra, Olf (1997). „Een 'lasterlijk geschrijf': Kritiek en (zelf)censuur in de Nederlands-Indische literatuur; de ontvangst van László Székely's *Van oerwoud tot plantage* (1935.)”. *Indische Letteren*, 12/3, 98-124.

Pusztai Gábor; Termorshuizen, Gerard (2001). „Ernő Zboray: Een Hongaar op Java”. *Acta Neerlandica*, 1/2001, 195-215.

Pusztai Gábor (2004). „Rágalomhadjárat vagy kordokumentum?”. *Könyv és Könyvtár* 26, 267-281.

Pusztai Gábor; Termorshuizen, Gerard (2007). „De tweede man: Het huwelijk van Madelon Lulofs en László Székely”. *Acta Neerlandica*, 5/2007, 49-63.

Pusztai Gábor (2007). „Een beeld van een vrouw: Madelon Lulofs op de tekeningen van László Székely”. *Acta Neerlandica*, 5/2007, 79-89.

Pusztai Gábor (2012). „'Deli op z'n kop': Kritiek op de kolonie in de tekeningen van László Székely”. *Acta Neerlandica*, 9/2012, 115-134.

Pusztai Gábor (2015a). „A magyar irodalom hollandiai nagykövetei: Madelon Lulofs és Székely László műfordítói tevékenységéről”. *Alföld*, 66/2, 93-101.

Pusztai Gábor (2015b). „De karikatuur van de kolonie: De Delische Kunstkring en László Székely: De Delische Kunstkring en László Székely”. In: Jana, Engelbrechtová (szerk.) *De Nederlandstalige cultuur internationaal: Centraal-Europa en de Lage Landen*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 155-168.

Pusztai Gábor (2017). *Menekülés az idegenbe: Székely László élete és irodalmi munkássága*. Debrecen: Printart-Press.

Pusztai Gábor (2018). „Az irodalmi mező bozótos szélé: Madelon Székely-Lulofs és Székely László szerepe a holland-magyar kulturális transzferben”. In: Gera, Judit; Vesztergom, Janina (szerk.) *Oda-vissza: A kulturális transzfer folyamatai Hollandia, Flandria és Magyarország között*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 205-231.

Hetei Adrienn
egyetemi tanársegéd
Debreceni Egyetem